

**Korinek László: Rejtett bűnözés
című könyvéről***

ÍRTA: IRK FERENC
*az állam- és jogtudomány
doktora*

Korinek László

**REJTETT
BŰNÖZÉS**

A magyar bűnügyi tudományok irodalma újabb izgalmas művel gyarapodott. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem statisztikai tanszékének oktatója — az intézmény legkiválóbbjainak nyomdokain haladva — a maga nemében páratlan kriminológiai munkával rukkolt elő.

A latens bűnözés kutatása mindeddig nem állt a hazai kriminológia középpont-

jában. Miként e műből kitűnik: lemaradásunk az USA-hoz képest 40 éves, Nyugat- és Észak-Európához viszonyítva mintegy másfél-két évtizedes. (Ez nagyjából egybeesik egyrészt gazdasági fejlődésünkben, másrészt a bűnözés emelkedésében mutatkozó „késésünkkel”.)

E késés egyik oka bizonyára az a sokakban egészen a közelmúltig élő ideologikus elképzelés, amely szerint a létező szocializmus között a bűnözés nem növekedhet. A másik ok a kriminológusok jelentős részének módszertani korlátozottsága. Egy ilyen vizsgálat számítógép és megfelelő anyagi bázis nélkül elképzelhetetlen. Ma azonban még mindig vannak olyan kutatóhelyek, ahol sem egyik, sem másik lehetőséget a helyi költségvetésből nem lehet kigazdálkodni. Pedig a latens bűnözés tanulmányozása egyes jogsértések körében különösen fontos. Nagy számban vannak olyan jogellenes tettek, amelyeknek a latens tartományban való korai felismerése vezethet el a felismert fázis megelőzéséhez. (Gondoljunk például a közlekedési szabálysértésekre, az ismeretlen szabályszegőkre, akik — ha viselkedésüket nem sikerül a bűnelkövetés szempontjából még a latens tartományban, fázisban megváltoztatni — legtöbbször a véletlen függvényében kerülnek át a felismert bűnelkövetők körébe!)

Korinek vizsgálata azt mutatja, hogy a lakosság bűnözési leterheltsége nem becsül-

* Megjelent: Közgazdasági és Jogi Könyvtárhoz, Budapest, 1988.

hető le. A könyv 120. oldalán található táblázat szerint a felnőttkorú lakosságnak több mint 40%-a volt már valamilyen bűncselekmény sértettje, ebből 23% a vizsgálatot megelőző évben.

A karcsú, 310 oldalas kötet mind tartalmilag, mind formailag rendhagyó. Tartalmi szempontból azért, mert a hazai bűnügyi kutatások egyik fehér foltjának felszámolására tett kísérletet. Formailag pedig azért egyedülálló, mert tudomásom szerint ez az első olyan könyvalakban megjelent hazai kriminológiai munka, amely nemcsak egy kutatás eredményeit és következtetéseit hozza az olvasó tudomására, hanem részletesen bemutatja azt az eszköztárat is, amivel az eredményekhez eljutott.

A könyv második része tartalmazza a kérdőíves adats felvétel minden lényeges mozzanatát, az adatfeldolgozás módszereit, továbbá mindazokat a feldolgozási eredményeket, amelyekre a szerző a mű első, fő részében hivatkozik. (A matematikai-statisztikai módszertani ismertető különösen azért értékes, mert Vág Andrásnak

Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 20. kötetében megjelent tanulmányán kívül tudomásom szerint ez az egyetlen olyan elizgató, amely kifejezetten a kriminológus kutatókhoz szól.)

Korinek a kutatási eredmények ismeretése során — mégha akaratlanul is — olyan korábbi viták eldöntéséhez járult hozzá, mint például a társadalmi réteghez tartozás legfontosabb ismérve. Ez az iskolai végzettség (190. oldal). Így megerősítést nyert, hogy saját korábbi véleményem

jórészt megalapozatlanul kapott több helyütt is bírálatot.**

A szerző abból a feltevésből indult ki, hogy az a tétel, amely szerint az ismertető vált bűnözés az összbűnözést is reprezentálja; csak a bűnözést kiváltó okok és körülmények körén belül igaz, a morfológin és a struktúra viszonylatában nem. Úgy véli: „a kriminológia nem engedheti meg magának, hogy a bűnözés latens részét figyelmen kívül hagyja mindaddig, amíg tapasztalatilag nincs bizonyítva, hogy az ismertető vált rész az összbűnözést képviseli”. (11—12. oldal)

Korineknek jó oka volt a módszertani kérdések alapos bemutatására. Munkáját kezdettől fogva a fehér foltok felszámolására törekvőknek általában kijáró — ám korántsem mindig jóindulatú — figyelem kísérte. A könyv alapja a kandidátusi fokozat megszerzését célzó disszertáció, illetve ennek a munka helyi vitára készített alapváltozata volt. Mindhárom munkát olvastam — nem is egyszer. Mint Korinek egyik opponense, kénytelen voltam az anyagot tartalmi és módszertani szempontból alaposan megvizsgálni. Annál is inkább fontosnak látszott a szokásosnál is alaposabb elemzés, mert már ekkor voltak olyan vélemények, amelyek szerint az anyagokban szereplő számadatok hihetetlenek, a feldolgozásban módszertani hibák vannak, s így a megállapítások egy részének valódságtartalma is megkérdőjelezhető.

Elterő nézetek a kutatási eredményekről

Tekintettel arra, hogy ezek a megjegyzések a szakmában mértékadó személyektől is elhangzottak, nem ártott az óvatosság. Bár itt kénytelen vagyok idézni nem épp szeretett gimnáziumi tanárom kedvenc szavajárását, aki szerint hinni a templomban kell, itt tudni kell. Egy tapasztalt kutató kételkedhet — sőt köteles — egy számára első pillantásra szokatlan eredmény, megállapítás helytállóságában, azt azonban soha nem állítja, hogy nem hiszi el azt.

** Előszörben *Gönczö* *Krisztián*nak a *Bűnözés és társadalompolitika* című könyvében újdiag közölt, korábban a Valóságban megjelent eszmefuttatására gondolok. Az ott hivatkozott, a Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 18. kötetében megjelent tanulmányomban (A társadalmi rétegződés kriminológiai és büntetőjogi vonatkozásai rendszer) láthatatlan formában is igazoltam azt a korakalkulációnak korántsem nevezhető tényt, hogy a foglalkozás és az iskolai végzettség egyaránt kapcsolásban van az ismertető vált bűnözési letelhetőséggel, bár az előbbi az erősebben jellemző változó. Kifogásolni természetesen bárkinek joga van a foglalkozási és a társadalmi struktúra azonos szintű kezelését. Bár a kettő nyilván korántsem felel egyaránt, gyakorlati megfontolásból azonban — mivel tudomásom szerint a sokkai bonyolultabb modelleket alkalmazták sem jutottak jobb és fontosabb következtetésekre — nem érdemes.

Ma is úgy vélem, hogy kriminológiai megismerési szempontból (de övezés megfontolások alkalmazásával már korántsem) a foglalkozás (s/vagy az iskolai végzettség szerinti rétegződés) — épp lezárt volt miatt — a leginkább kifejező, a legértékesebb mutató.

Az igazi tudomány világában az észérvekkel történő bizonyításnak, a cáfolatnak van helye, a hiedelmeknek azonban nincs. Aki „nem hisz el”, azaz nem fogad el valamely megállapítást, annak csak egyetlen módja van saját álláspontjának megvédésére: a bizonyítás. Ez jelen esetben azt jelenti, hogy aki a Korinek által végzett kutatás eredményeit (a számszerű eredményeket) meg akarja kérdőjelezni, annak vagy a kutatás módszertani hibáit kell bizonyítania, vagy egy hasonló jellegű kutatásból kell az eredetitől eltérő eredményhez jutnia. Tudomásom szerint sem a korábbi, sem a későbbi kétkedők ilyen munkát nem végeztek. Az viszont az ő írásaikban is visszatükröződik, hogy — mint ez a fehér foltok feltárása során nem meglepő — Korinek munkáiban olykor nem azt látták, ami le volt írva, hanem azt, amit látni szerettek volna.

Amikor a szerző jogsértésről írt, akkor ezt a kifejezést a bűncselekménnyel vették egy kalap alá. Vagy: nem sikerült észrevenni, hogy a szerző az áldozattá válást két idődimenzióban (egy éven belül és az egész addigi élet során) vizsgálta.

A félreértések elkerülése céljából célszerű néhány alapvető szempontra utólag felhívni a figyelmet:

1. A megkérdés alapvetően a lakosságot ért jogsértésekre vonatkozott. Ezek egy része bűncselekmény (vagy mint Korinek olykor nevezi: bűntény), a másik része szabálysértés.

2. A két kategória pontos elhatárolása egy ilyen (postán kiküldött) megkérdés során nem mindig lehetséges. És ez nem mindig a megkérdettek jogismeretének hiányosságaira vezethető vissza. Gondoljunk a lopások — mint bűncselekmények — (bolti lopások) értékhatárainak az utóbbi évtizedben történt többszöri megváltoztatására.

3. Az eredmények nem tekinthetők országos érvényességűeknek. Korinek csak arra vállalt „garanciát”, hogy a megállapítások a Baranya megyei 14 éven felüli lakosságra vonatkoztatva érvényesek.

4. E vizsgálat után is „örök rejtély maradt, hogy a jogsértéseknek pontosan mek-

korá hányada jut a hatóságok tudomására”. (17. oldal) A kutatási eredmények csak tendenciajellegű információkkal szolgálnak a latens bűnözésre nézve. (98. oldal)

Tulajdonképpen a véletlen segített abban, hogy a lap hasábjain a kétkedők, a hitetlenek segítséget kaphassanak álláspontjuk felülvizsgálatához. A Társadalmi Beilleszkedési Zavarok (TBZ) kutatása körében Sajó András — országosan reprezentatív mintán — vizsgálta többek között az emberek jogtudatát, beállítódását a különféle jogsértésekhez. (Ezzel a felméréssel sokkal megbízhatóbb adatokhoz lehetett jutni, hiszen míg Korinek postán küldte ki a kérdőíveket, addig a Sajó-féle vizsgálatot betanított kérdezőbiztosok végezték, akiknek lehetőségük volt az adott válaszok mérlegelésére, így például annak a kiderítésére, hogy mi tekinthető szabálysértésnek és mi bűncselekménnyel, avagy, hogy pontosan hány ember esett egy éven belül áldozatul valamely bűncselekménnyel.)

Néhány kérdés megegyezett a Korinek vizsgálatban megfogalmazottakkal. Ezek közül különösen figyelemreméltó a rablásokról kapott információ, annál is inkább, mert sokan az itt kapott eredmény (1000 lakosból 9 volt már e bűncselekmény áldozata) elfogadhatatlanságát hangoztatták.

A két felmérésből — mint említettem — inkább a hasonlóságokra, mint az eltérésekre érdemes figyelni. A betöréses lopás kategóriájában például igen nagy a két vizsgálat eredménye közötti távolság. [Korinek (1981) 18,01; Sajó (1986) 9,51.] Nem árt azonban ehhez tudni, hogy 1981-ben az ismertté vált erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények tízezer lakosra jutó gyakorisági rangsorában Baranya megye a 2. helyen állt, 17,8%-kal meghaladva az e megyét is tartalmazó országos átlagot. Korinek anyagából az is kiszámítható, hogy amennyiben az 1000 forint alatti lopásokat figyelmen kívül hagyjuk: e kategóriában a viszonyszám 8,7%-ra csökkent.

Ha már az összehasonlításoknál tartunk, van egy, az előbbieknél sokkal elgondolkodtatóbb adat. Az áldozatok a sérelmükre elkövetett bűncselekmények igen tekin-

lyes részét: a Korinek-anyag szerint az emberek 44,2%-át, a Sajó-felmérés szerint 3,2%-át egyáltalán nem jelentették fel, azaz nem hozták a hatóságok tudomására.

az a fontos és lényeges hasonlóság, ami nemcsak a prevencióval foglalkozó szakembereket kell hogy elgondolkodtassa, hanem egyúttal kölcsönösen erősíti mindkét társaság lényegi megállapításainak igazságosságát.

Figyelemre méltó megállapítások

A továbbiakban csak arra vállalkoztam, hogy a könyvben ismertetett kutatás néhány leginkább figyelemreméltó megállapításáról szóljak.

A kutatás egyik központi feladata annak vizsgálata volt, hogy milyen körülmények között, mennyire fél a lakosság a bűnözéstől, s hogy ez a félelem milyen mértékben megalapozott. Úgy tűnik, hogy az emberek többsége — legalábbis első látásra — szinte tudathasadásos állapotban

van. Amíg egyik részről általában aggódik a jövő miatt, hogy a bűnözés növekszik, másik részről egy sajátos — Korinek megfogalmazása szerint — sebezhetetlenségi mítosz körüli.

Korinek a bűnözéstől való félelem indítékait, hatásmechanizmusát azért tartja különösen fontosnak, mert ez az attitűd passzív formájában csökkenti a jog iránti tiszteletet; amennyiben táplálja a kételkedést az állami bűnözés-ellenőrzés tehetetlenségéről (vagy legalábbis korlátozott voltáról), továbbá aktív megnyilvánulásaiban a bűnözés elleni harcot a "szociális kontroll" mintájára elvakult bosszúösztönöket szít". (135—136. oldal)

Már korábbi külföldi kutatások felhívják a figyelmet arra, hogy a lakosság lényegesen és tartósan alulértékeli a szociális környezetében végbement bűnözést, hanem az ő vagy valamelyik hozzátartozója miatt volt a közvetlen sértettje. Ennek pedig az az oka, hogy az emberek elfojtják a félelmüket az őket közvetlenül és konkrétan fenyegető bűnözés veszélyérzetét is. Ez az oka annak is, hogy a már említett sebezhetetlenségi mítoszok is, ami viszont a bűnözés elleni vé-

dekezésnél rendkívül veszélyes mechanizmus, hiszen akiben ez nagyon erősen él, az nem reagál kellő éberséggel egy esetleges ellene irányuló támadásra. E mechanizmus lényege, hogy — amint a Baranya megyei vizsgálat is mutatta — az emberek általában a lakóhelyük bűnözési helyzetét változtatlanul tartják, míg a távolabbi környezet állapotát romlóknak tartják.

E vizsgálat adatai szerint a megkérdezettek 26,0%-a vélte úgy, hogy a lakóhelyén, 56,8% gondolta úgy, hogy hazánkban romlott a bűnözési helyzete az elmúlt (1981-et megelőző) három év alatt. (Nagy kérdés, hogy a hatóság tudomására jutott bűncselekmények elmúlt néhány évben bekövetkezett növekedése után vajon milyen eredményekhez juthatna a kutató. Valószínűleg mindkét esetben magasabbak lennének a számok, azonban továbbra is kétszeres volna a különbség a lakóhelyre és az országra vonatkozó számarányok között.)

A hiteles kép kialakításában a tömegkommunikációnak eléggé nem hangsúlyozhatóan nagy szerepe van.

Ugyancsak ellentmondásos a közlekedési balesetekről való félelem, amely — legalábbis a hivatalos statisztikai adatok szerint — lényegesen kisebb valószínűséggel tesz valakit áldozattá, mint valamely bűncselekmény. Bár elfogadható Korinek magyarázata, aki szerint az emberek végülis racionálisan gondolkodnak, hiszen a halálos vagy rokkantsággal járó következmények a balesetek körén belül lényegesen gyakoribbak, mint más bűncselekmények esetében.

Rendkívül tanulságos a közbiztonsági helyzet romlásának okairól vallott lakossági vélemények rangsora. A 144. oldalon található táblázat szerint mind a megkérdezettek lakóhelyén, mind országos viszonylatban első helyen áll a mértéktelen alkoholfogyasztás (a táblázat első oszlopában hibásan szedett szám helyett: 28,5, illetve 29,7%-kal), ezt követi az általános erkölcsi lazulás, majd a családi élet, szülői tekintély megszűnése. Figyelemre méltó, hogy a gazdasági viszonyok a közvélemény szerint a rangsornak csak a 7. helyén szerepelnek 4, illetve 3,3%-os aránnyal.

A bűnüldöző-igazságszolgáltató szervezet tevékenységének Korinek nagy figyelmet szentel, s számos, nem mindig hízelgő, ugyanakkor megszívlelendő megállapítást tesz. Ezek természetesen szigorúan a lakossági megkérdezés eredményein alapulnak.

A közvélemény a bűncselekmények megelőzési lehetőségeinek rangsorában — az alkoholfogyasztás visszaszorítását követően — a második helyre teszi a rendőrség és a bíróságok tevékenységének megszigorítását. Amíg azonban a három különböző ország egy-egy tartományának, illetve megyéjének (USA—Texas, NSZK—Baden-Württemberg és Baranya) a magyarok a legelégedettebbek a bíróságok munkájával, addig ugyancsak a hazai népesség a legelégedetlenebb a rendőrség ténykedésével. (176. oldal)

Az okok vizsgálata messzire vezetne, s erre sem Korinek, sem én nem vállalkozhatom. Ehelyütt legfeljebb arra van lehetőség, hogy a monográfia néhány ide is vonatkoztatható részéről tegyek említést.

A sort a feljelentésnél, illetve ennek elmaradásánál érdemes kezdeni. Számos ok játszik mindkettőnél szerepet, amelyekben sok társadalmi zavar érhető tetten. (Például vannak, akik azért nem tesznek feljelentést, mert az önbíráskodást célravezetőbbnek tartják. Mások nem kívánnak a nyomozószervekkel kapcsolatba kerülni, illetve rosszak a tapasztalataik a bűnüldöző szervek munkáját illetően. Ismét mások azért, mert a bűncselekmény érintette valamelyik „totális intézmény” tagja.)

Mindenesetre megállapítható, hogy az emberek a feljelentés előtt egyfajta költség-haszon elemzést végeznek, s csak ezután hívnak rendőrt. A feljelentés elmaradásának okát tekintve első helyen (31,7%) a bűncselekmény vagy a kár csekély volta áll. Ezt azonban — minden egyéb okot nagyságrenddel megelőzve — közvetlenül követi a nyomozó hatóságok munkájával kapcsolatos kifogások (28,9%) okcsoportja.

Korinek részletesen foglalkozik a feljelentések többszörös hatósági (ezen belül rendőrségi) szűrőrendszerével, és a szelek-

ciós mechanizmus okaival. (107—119. oldal) Ezúttal csupán arra utalok, hogy ez a mechanizmus nyilvánvalóan visszahat a feljelentési aktivitásra is. A könyv szerzője hangsúlyozza, hogy a lakosság és a rendőrség között interakció van, azaz a rendőrség aktivitásába nemcsak a bűncselekmény törvényileg deklarált súlyossága, hanem a közvélemény által felismert veszélyessége is szerepet játszik. A kettő pedig korántsem mindig, minden környezetben társadalmi rétegben esik egybe.

Feltétlenül szükséges volna azonban az, hogy a rendőrség és a lakosság közötti bizalmi viszony erősödjék. A nemzetközi összehasonlítás itt különösen figyelmeztető. Már az is elgondolkodtató, hogy az erőszakos közömbösök 90,5%-át Baranya megyében nem jelentik fel, ugyanakkor ez a szám Baden-Württembergben „csak” 64,4, Texasban 52%. A viszony Magyarország—külföld között a vizsgált bűncselekménycsoportok körén belül — a betörések kivételével — mindenütt azonos, csak a viszonyszámok különböznek. (171. oldal)

Hazánkban sok szó esik a rendőrségi apparátus túlterheltségéről. Arról is, hogy az ügyeletes rendőr által csekély társadalmi veszélyességűnek megítélt tettek bejelentőit megkísérlik lebeszélni a feljelentésről. A számadatok azonban arra figyelmeztetnek, hogy a jövőre vonatkozóan a megfelelő következtetéseket a rendőrségnek is le kell vonnia. Ezek közül — véleményem szerint — a legfontosabbak a következők — nyíltan kell beszélni a bűnözésről. Ezen belül a latens, a rejtve maradó bűnözés méreteiről. Szólni kell ezen belül a legfőbb okokról is. A lakoságnak tudnia kell arról, hogy a rendőrség teljesítőképessége véges, a bejelentett bűnügyek közül esetenként válogatnia kell. Elsődleges feladata a legsúlyosabb bűncselekmények minél teljesebb körű felderítése és nyomon-
zása;

— ezzel összefüggésben a lakosság számára világossá kell tenni, hogy a viszonylag kisebb károszességű járó bűncselekmények megelőzése érdekében jelenleginél többet kell tennie. Ilyen például a gépjárműlopás, amelynek hazánkban, illetve

Baranya megyében 40%-a már ma sem jut rendőrség tudomására, szemben a nyugatnémet 19, illetve 27%-os texasi bejelentelenségi aránnyal. (A félreértések elkerülése céljából azonban nem árt utalni arra, hogy a gépjármű és a gépkocsi fogalma nem azonos. Hazánkban nyilvánvalóan elsősorban nem az autók, hanem a mopedek tulajdonosai nem jelentkeznek a rendőrségen.) A lakosságnak kell elsősorban gondosabbnak lennie, amelyhez a rendőrségtől is eddiginél nagyobb támogatást, több „típpet” kell kapnia;

— ehhez az is szükséges, hogy a rendőrség megerősítse tájékoztató szolgálatát. A lakosságnak több és jobb információhoz kell jutnia, nemcsak a bűnözés tényleges struktúrájáról és dinamikájáról, hanem a veszélyek felismeréséről és megelőzéséről

A Belügyminisztérium és a tömegkommunikációs szakemberek jobb együttműködésével a bűnözésről alkotott számos tévhit elosztható. (Nem fordulhat elő például olyan helyzet, hogy a lakosság azt higgye: az élet elleni bűncselekmények a legelterjedtebb bűncselekmény-kategóriá-tartoznak pusztán amiatt, mert a súlyos bűncselekményekről jóval több és kimerítőbb információt kap, mint a vagyonelleniekről. Ma még sajnos az a helyzet, hogy — miként Korinek fogalmaz (149. oldal) — „az átlagpolgár inkább a bűnügyi tudósítások összességének arányait adja vissza, semmint a valódi bűnözés arányait”. Az a képzet sem alakulhat ki — mert például a rendőrség a tömegkommunikációs eszközök segítségét igénybe véve, vis-

zatérően, s egyébként helyesen, ismeretlen tettest kerestet —, hogy a bűncselekmények áldozata soha nem látja a tettest, holott épp a tettes—sértett korábbi ismeret-sége, rokoni, baráti viszonya a tipikus;

— az utóbbi évek kutatásai nyomán megváltozott a rendőrség hatékony bűnmegelőzéséről kialakult kép. Miként Korinek is rámutat: ma már ismert tény, hogy „nem a rendőrség tényleges jelenléte növeli a biztonságérzetet, hanem az a bizonyosság, hogy az szükség esetén gyorsan elérhető”. Hogy ez ma még nálunk sokszor csak vágy, közismert. Az is, hogy ebben a rendőrségen kívüli tényezők (mint például Európa egyik legolmaradottabb telefonhálózata) is szerepet játszik. Ez azonban nem menti fel azokat, akiknek az a feladatuk, hogy a bejelentésekre azonnal és szakszerűen intézkedjenek.

Egy olyan időszakban, amikor a lakosság jelentős részében az élet számos területével összefüggésben megnőtt a félelem (amely halmazódás esetén a legváratlanabb helyeken hathat bénítólag a cselekvésre, válthat ki kiszámíthatatlan következményekhez vezető indulatokat vagy épp ellenkezőleg: teljes nemtörődömséget), minden korábbinál fontosabb, hogy ezt a félelmet minden lehetséges eszközzel csökkentsük. Ezek egyike, hogy a lakosság túlnyomó többsége által a bűnmegelőzésben fontos tényezőként számon tartott rendőrség az emberek bizalmát az eddiginél jobban élvezze. Gondolom nem kétséges, hogy a kezdeményezésnek melyik féltől kell kiindulnia.